

Posudek rigorózní práce

název práce: Čeští básníci o poezii (1989–2014)

předkladatel: Mgr. Lenka Juráčková

posuzovatel: doc. Mgr. Radek Malý, Ph.D., Katedra bohemistiky FF UP Olomouc

Rigorózní práce Lenky Juráčkové je výrazně přepracovanou podobou textu, který jsem posuzoval už minulý rok. Rád konstatuji, že úpravy v práci nejdou pouze po povrchu, ale smysluplně zasáhly do struktury celé práce. Ta teď představuje mnohem suverénnější útvar, než jak to mu bylo v předchozí verzi: především prospělo vedení přesné hranice mezi odborným pojednáním a edičním počinem. Tím, že antologie básní je odsunuta do příloh, vnímám ji jako sice užitečnou, nikoli však nezbytnou součást celé práce.

Téma práce je pozoruhodné: cílem je zde zmapovat způsob, jakým se současní čeští básníci vyjadřují k procesu psaní poezie. A to jak v teoretické rovině, kde se autorka pokouší postihnout kromě jiného různé úhly pohledu na danou problematiku, tak i v rovině praktické, tedy v podobě antologie „poezie o poezii“.

Od první část práce, tedy teoretického pojednání, bych místy očekával hlubší vhled do problematiky a silnější zázemí v argumentační rovině i v sekundární literatuře – avšak to jsem práci vytýkal už v první verzi a zároveň musím konstatovat, že v tomto ohledu autorka odvedla značný kus práce. Chápu, že se autorka musela někdy uchylovat ke zkratce. Oceňuji způsob, jakým se Lenka Juráčková vypořádala s pojmy metapoezie a intertextualita, případně transtextovost: jsou užity zcela případně a umožňují charakterizovat různorodost pohledů na dané, místy poněkud disparátní téma. Samotný výklad o metapoezii v konkrétních textech pak považuji za plně funkční.

Téměř polovinu rozsahu práce představuje přiložená antologie textů ze současné české poezie s ohledem na téma práce. Není zcela zřejmé, jestli tuto část máme považovat za přílohu, nebo za plnohodnotnou součást celku, proto jsem se rozhodl pro druhou možnost. Vítám zavedení

jmenného rejstříku a zejména ediční poznámky, která objasňuje původ textů a podobu jejich grafického zachycení. Oceňuji zařazení i méně známých autorů. Antologie přináší zajímavé podněty nejen stran zařazených textů, ale i ohledně toho, proč autorka vybrala právě dané autory či texty.

Domnívám se, že práce v předkládané podobě představuje funkční a svým způsobem užitečný text. Přes některé své výhrady **práci doporučuji k obhajobě** a připojuji jeden dotaz.

1. Položila si autorka práce otázku, proč básnířka Wanda Heinrichová ve svém textu s názvem *Mimo báseň* zvýrazňuje některá místa kurzívou? K čemu tato místa odkazují, resp. mohou odkazovat?

V Olomouci dne 13. února 2017

doc. Mgr. Radek Malý, Ph.D.

Katedra bohemistiky

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Rigorózní práce paní Lenky Juráčkové je zaměřena k analýze polistopadové české poezie. Nabízí zprvu rozsáhlou úvodní studii o situaci současné poezie, poté básnickou antologii soudobých básníků o poezii a roli básníka. Jde o sympatický a jasně vymezený záměr, ale zároveň i o problematiku, která přináší značná úskalí literárněhistorická, metodologická a interpretační. Autorka vyšla ze dvou metodologických postojů: chce zprvu zkoumat básně, v nichž je patrný vliv jiných básní, poté se zaměřit na básně s tématem poezie a pozice samotného básníka. V prvním případě jde o vztahy mezi texty, tedy o intertextualitu. Zde se autorka opírá o teoretické práce Jiřího Homoláče („Intertextovost a utváření smyslu v textu“, „Transtextovost a její typy“) a Daniely Hodrové („Text mezi texty“). V druhém případě jde o básnické autoreflexe s tématem postavení básníka, tedy o stylizace; zde vychází z Červenkových knih „Fikční světy lyriky“ a „Dějiny českého volného verše“. Teoreticky je práce vymezena jasně, založena na relevantní odborné literatuře. Ale přes všechnu snahu opřít se o renomované teoretiky se začínají objevovat v úvodní studii komplikované literárněhistorické problémy a interpretační složitosti.

Za závažný problém pokládám již samotné časové vymezení vzorku básníků. Když jde o přehled autorů a jejich poetik od roku 1989, proč pracovat v úvodní studii s autory, jejichž díla vznikla mnohem dříve a jen shodou publikačních okolností se objevila v poezii posledních patnácti let. Proč vřazovat do antologie autory jako jsou Ivan Jelínek, Egon Bondy, Ivan Blatný, kteří od 90. let již poezii nepsali (pokud byli živí – viz Ivan Blatný, zemřel 5. 8. 1990) a byli představováni publiku pouze staršími texty. Při výběru básní si počíná autorka poněkud svévolně i u básníků mladších, kteří dosud spoluvytvářejí kontext současné polistopadové tvorby: např. při výběru textů Pavla Šruta či Vladimíra Křivánka vychází paní Juráčková z výborů, které shrnují dílo těchto autorů vznikající od šedesátých do osmdesátých let (P. Šrut: „Přestupný duben“, Praha 1989; V. Křivánek: „Zátiší s loňskými ořechy“, Brno 2004), přičemž oba zmínění autoři publikovali ve sledovaném patnáctiletí řadu nových sbírek, v nichž nalezneme mnohé básně s tématem poezie, s odkazy na jiné básně a básníky i s meditacemi o situaci básníka. Obdobná je situace debutantů 80. let, kterým Petr A. Bílek říkal „generace“ osamělých běžců – např. autorka vřazuje Kasalovu klíčovou báseň o poezii a roli básníka „Noc Dosudby“ z prvotiny „Dosudby“ (Praha 1989), která vznikla v osmdesátých letech. Nemám nic proti tomu, když se politický mezník – listopad 1989 – postaví jako přelom v dějinách literatury, ale nemůže být přelomem kontinuálních poetik starších autorů; magická, tajemná a niterná událost vzniku básně není řízena takovýmito historickými mezníky.

Pokud přejmeme jako pomocné literárněhistorické vymezení nové etapy české poezie rok 1989, jak to učinila paní Juráčková, pak bychom v autorčině úvodu měli najít přesnější vymezení či alespoň naznačení historické situace systémových změn a ideologických paradigm, které provázely českou literaturu po listopadu 1989: svoboda slova (zrušení politikou vnucené situace tří komunikačních okruhů literatury); doplňování bílých míst na mapě literatury (přednostní vydávání dříve zakázané literatury a její urychlená kritická reflexe); chaotická situace koexistence knih všech generací autorů (souvislost s vydavatelským „boomem“ první poloviny 90. let); axiologický chaos (krize kritérií literární kritiky v souvislosti se změnou ideologické paradigmaticky); kniha jako zboží

(mechanismy trhu – i knižní kultura podléhá komercializaci); rozpad starého nakladatelského systému a distribuční sítě (nová nakladatelství a nové podoby distribuce); likvidace starých spisovatelských organizací a vytváření nových (Obec spisovatelů, Unie spisovatelů, PEN klub atd.); hledání nové společenské role spisovatele (od apolitičnosti po novou ideologizaci a „angažovanost“); proměna a nová strukturace literatury (zbytnuje beletrie se zábavnou a rekreativní funkcí, literatura faktu, sci-fi, fantasy, braková literatura); snaha po autenticitě (paměti, deníky, faktografické a dokumentaristické postupy v beletrii; každodennost a konkrétnost – fotografičnost a empirismus v poezii); tendence k postmodernistické hravosti a imaginativnosti. V poezii se tyto změny projeví mimo jiné v tendenci po rozbití vázaného verše (prozaizace, všednost a mluvní styl básní); v posunu velké části poezie od zpěvnosti, meličnosti a harmonizace verše k disharmonii, pluralitě a simultaneitě básnické výpovědi a kakofonii; v hledání nové role básníka (role šaška, baviče, provokatéra, postmoderního konstruktéra či mystifikátora); v nových podobách experimentu (vliv internetu, počítačové grafiky, klipové a komiksové poetiky); ve využití internetu jako úniku do nových, svobodných prostorů publikace i nové výzvě poezii. V současné poezii lze dnes objevit podle mého soudu čtyři základní, navzájem se však často prostupující ideologicko-poetologické trendy: různé podoby existencialismu (vykořeněnost; úzkost z moderního světa manipulovaného mediálními technologiemi; odpor ke konzumentství a globalizaci; samota v davu a ztráta životního smyslu); různé podoby spirituality (reakce na materialismu předchozí doby – převážně katoličtí básníci); vliv poetiky postmoderny (hravost, palimpsestové psaní, jazykový, tvárný a žánrový synkretismus); tendence k novoklasicismu a uměleckému minimalismu.

Problémem práce je i samotné zúžení výchozí problematiky pouze na teorii intertextuality (je celkem jedno, zda tomuto přístupu, jak zkoumat vlivy jiných textů či poezii o poezii budeme říkat „metatexty“, „metalyrika“ či „metapoezie“). Jak se zachovat v případě, že sama podoba básně odkazuje k vyhraněné poetice jiného staršího autora, i když vazby mezi konkrétními básnickými texty zcela chybí nebo jsou neprůkazné. Myslím si, že autorka měla do studie vřadit i porovnávání jednotlivých vyhraněných autorských poetik. V síti intertextuality ji sice pochopitelně uvázl Máchas, Bezruč, Holan, Gellner, Dyk, Toman a řada dalších významných a vlivných autorů, ale zcela bez povšimnutí propluli touto sítí básníci, kteří výrazně ovlivnili mnoho současných mladších autorů – Bohuslav Reynek, František Halas, Jan Skácel, Oldřich Mikulášek ad. Osobně jsem přesvědčen, že v soudobé poezii jsou velmi živé hlavně tyto básnické tradice – Skupina 42 (Kolář), Halas, Holan, německý expresionismus (Trakl, Heym, Benn), Orten, Skácel, Reynek, Diviš, nové podoby existencialismu (Thomas), surrealismus a postsurrealisté, Wernischova postmodernistická mystifikační poetika. Jsem přesvědčen, že lze kombinovat s větším zdarem hledisko intertextové s hlediskem poetologickým, že lze komparovat intertexty s vyhraněnými poetikami, kde již není opora v citátech a aluzích, ale v ucelených originálních poetikách. Nejsou to jen citace, reminiscence, aluze, parafráze, persifláže, citace, citáty, různé pretexty (dedikace, apostrofy autorova jména, jména postav, děl, variace, koláže, autocitáty atd.), ale ke konkrétnímu autorovi může odkazovat situace, místo, reálný výsek skutečnosti či ucelená poetika. Porovnávání výrazných autorských poetik mi v práci chybí. Navíc i autorka si je vědoma, že intertextový odkaz může na sebe vzít různé podoby od úcty a obdivu přes ironii a sarkasmus po polemiku a přímé odmítnutí.

V úvodu studie autorka prohlašuje, že jejím „záměrem byla především typologizace básníků daného období a posléze interpretace vybraných textů“ [s.4]. Tuto typologizaci však nelze objektivněji založit bez důkladné znalosti literárněhistorického kontextu. Když autorka ve své diplomové práci zpracovávala obdobné téma v meziválečné poezii, vstupovala do dobře zmapovaného, utříděného a hodnotově celkem ustáleného kontextu české poezie 20. a 30. let, kdežto v tomto případě jde o příliš „současný“ materiál vhodný spíše pro dílčí literárně kritické sondy než pro důkladnou literárněhistorickou analýzu; navíc 15 let, v nichž proběhly převratné systémové změny a česká literatura se dostala do zcela bezprecedentní dějinné situace, je příliš krátký úsek, v němž se ovšem

nahromadilo nebyvalé množství problémů. „Historický kontext“ se stal i autorčiným vstupním zaklínadlem: „V celém našem konceptu bude prioritou práce s textem, jenž je ve středu našeho vnímání, konkrétně interpretace básně v historickém kontextu doby jejího vzniku.“ [s. 5] Jenže nelze z téhož historického kontextu let 1989–2014 interpretovat třeba Šrutův cyklus o básnické morálce „Zrození básníka: preambule“, který vznikl na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let v době těžké normalizace a je čerpán z autorského výboru, o němž sám básník napsal: „Přestupný duben je úmyslně komponován jako "cesta zpátky" osobní biografii, pocitovým prožitkem času: chronologie tu má opačné znaménko a naznačuje tak snad překvapivěji hledání básnického východiska autora, který žel nemůže prohlásit spolu s Pabem Picassem: "Já nehledám, já nalézám."“ [P. Šrut: Přestupný duben, Praha 1989, s. 7] Obdobná je situace i u řady dalších textů vzniklých v jiné historické době, ale vykládaných z pozic současnosti (E. Bondy, I. Jelínek, I. Diviš, I. Blatný, F. Listopad atd.) I autorčina snaha interpretovat každou autorovu báseň "komplexně" se stává v takto časově i materiálově omezené, teoreticky příliš striktně vymezené a instrumentálně vedené (vždyť výsledkem úvah a analýz je antologie básní) práci pouhým zbožným přáním: „Už jsme naznačili, že při rozboru textů bude adekvátní interpretovat básně v rámci básnického díla každého autora komplexně.“ [s. 7] Domnívám se, že autorka měla rezignovat ve svém výběru na díla starších a nejstarších autorů, která sice sporadicky vycházejí i dnes, a zaměřit se pouze na autory debutující od počátku 90. let do současnosti. Zúžila by si sice interpretační prostor, ale měla by jasně vymezený vzorek i možnost přesvědčivějšího literárněvědného výsledku. Autorka prohlašuje, že „do výběru jsme uvedli autory, které zařazují literární věda a kritika do svých typologií básníků devadesátých let 20. století a první dekády století následujícího“ [s. 10]. Zvláštní je, že autorka jednou vychází z výroků samotných autorů o poezii a jejím smyslu (zde např. úvahy o poezii od V. Slívy, L. Kasala či V. Křivánka ze začátku práce), poté se však většinou opírá o básnické texty věnované poezii a postavení básníka v současnosti. Zdá se mi to velmi nesystémové. Při práci s básnickými texty se autorka opírá o stávající básnické typologie (Piorecký, Balašík, Málková, Řehák, Šidák, Kopáč, Trávníček atd.), přičemž za nejvhodnější pokládá typologii Balašíkovu, kterou i já hodnotím jako nejobektivnější a nejlepší. Balašík rozlišuje čtyři typy současných autorů: typ empirický, typ spirituální, typ magický a typ reflexivní. Ostatní typologie často jen obměňují Balašíkův model, nebo jsou značně subjektivní, zavádějící a nepromyšlené.

Autorka prokazuje, že zná důkladně sekundární literaturu o zvolené problematice a pracuje s ní vcelku dobře. Jednu položku v sekundární literatuře však postrádám, a tou je olomoucké „Panorama polistopadové české literatury“ (Olomouc 2012), kde je velmi přehledně a důkladně zachycen terén současné polistopadové poezie a uveden rozsáhlý výčet soudobých básníků (Jana Kolářová).

Přes všechny výše zmíněné připomínky teoretické, historické i interpretační, které mám k práci paní Lenky Juráčkové, pokládám její text „Čeští básníci o poezii (1989–2014)“ za zajímavý a podnětný (i přes některé problémy, ke kterým jistě autorka v odborné rozpravě zaujme stanovisko), proto tento text doporučuji jako podklad k odborné rozpravě pro udělení doktorského titulu.

prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.
Závěrka 551/1
169 00 Praha 6

Praha, 12. 2. 2017